

Научна програма на ESS R3

"ЕВРОПЕЙСКО СОЦИАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ В БЪЛГАРИЯ"

Реализирането на настоящата Научна програма се осъществява с финансовата подкрепа на Фонд "Научни изследвания" към Министерството на образованието и науката (МОН), след одобряване на внесено научно предложение в конкурс Национални научни програми "Българското общество - част от Европа" от 2005 г.

Целта на Научната програма е да осигури високо професионално участие на български екип в Европейското социално изследване (ESS), да състави и апробира системи от индикатори за наблюдение на актуални за българските условия проблемно-тематични области (благосъстояние и идентичност, социално изключване и интеграция - покриващи и основни тематични ядра на ESS), както и да анализира резултатите в национален и европейски контекст. Цели се също засиляване на обмена между български и европейски експерти в социалната сфера, както и повишаване на учебно-квалификационния потенциал на членовете на научния екип, на колеги, студенти, докторанти.

Програмата ще бъде разработена за три години чрез трите взаимно-свързани модула. Водещи ще са методологията, изследователските техники, методиките на обработка и анализ на данните, прилагани в ESS. Ще бъдат осъществени качествени изследвания и национално представително количествено изследване с 1 500 респонденти. Ще бъде публикувана научна монография, анализираща данните в национален и европейски план.

Пълноправното ни и пълноценно участие в ESS ще бъде нашият принос към овладяването и творческото приложение на европейските критерии, традиции и най-нови тенденции, за "заемане на достойно място в европейското научно-изследователско пространство".

Участието на България в ESS се осъществява от сформираният Консорциум "Европейско социално изследване - България" ("European Social Survey - Bulgaria", "ESS-Bg"). В него са включени представители на различни изследователски организации с богат професионален опит в осъществяването на международни изследователски проекти и престиж в европейската научно-изследователска общност, а именно: чл.-кор. проф. д.с.н. Атанас Атанасов (БАН), проф. д.с.н. Николай Тилкиджиев (Институт по социология при БАН), доц. д-р Лилия Димова (Агенция за социални анализи), гл.ас. Александър Стоянов (Център за изследване на демокрацията).

При осъществяването на проекта авторските колективи на Научната програма и на трите модула ще разчитат на *ползотворното сътрудничество с висококвалифицирани компетентни сътрудници, на изследователи и преподаватели*, работещи в сферата на социалните науки от БАН, университети и други висши училища, изследователски агенции, експерти от национални и регионални институции, правителствени и неправителствени организации, както и на млади научни кадри. Амбицията ни е да превърнем ESS не само в надеждна възможност и професионално гарантиран инструмент за набиране на представителна, достоверна и сравнима (по страни и по периоди) емпирична информация, но и в методически център за усвояване и прилагане на европейските стандарти в сферата на социалните изследвания и анализи.

Същевременно, основните ни тематични центрове са съобразени с едни от най-актуалните

за страната ни проблеми - благосъстоянието и идентичността, социалното изключване и интеграция. Ще се имат предвид и съществуващите „гроздове” от *социални индикатори* за измерване на най-същественото в различните социални феномени, процеси, фактори и механизми, разработени в общата и постоянно усъвършенстваща се *Европейска система за социални индикатори* (ESSI), която се използва и в ESS. В предлаганата Научна програмата се предвижда в самостоятелен модул и пълният цикъл от дейности за цялостното информационно-ресурсно осигуряване на ESS в България. При разработката на програмните модули и на цялата Програма, сме се ръководили от три основни приоритета:

1. ESS в България да бъде реализирано на *високо професионално ниво*, при стриктно спазване на всички *научно-изследователски изисквания и модерни европейски стандарти*.
2. Отделните програмни модули да са *взаимно свързани и допълващи се*.
3. Тематичната ориентация на отделните модули да бъде насочена към *най-актуалните за българското общество проблемни сфери*, които на базата на общата и на допълнителна емпирична информация от ESS да бъдат многоаспектно анализирани.

По-конкретно, отделните модули, включени в Научната програма, при всеки от които са водещи методологията и техниките, използвани от ESS, имат следните основни характеристики:

Целта на програмния **Модул 1** “Благосъстояние и идентичност” е да се анализира и предложи на публичен дебат цялостното социално положение и самоопределяне на българите във вертикалните и хоризонталните социални неравенства, в основните типове социални мрежи и отношения, принадлежността към определени семейни, културни, професионални, класови или съсловни, селищни и териториални, етнически, национални и регионални, европейски и глобални общности в национален и европейски контекст днес. Ще се определи фактичното многомерно положение на индивидите в социалната структура и социалните отношения, както и представата, знанието и оценката на индивидите за принадлежността им към определени общности, признаването и приемането им от значимите други. При работата по модула ще се следва изследователската линия на У. Уорнър, О. Дънкън, П. Блау, Д. Треймън и на мнозина техни последователи във формулирането на измерителите на социалния статус и интерпретацията на идентичността в “когнитивния подход”, развит от А. Ташфел, Дж. Търнър, М. Синирела и др. Ще се ползва богатата вече методологическа база от *системи на социални индикатори*, вкл. на *Европейската система за социални индикатори* (ESSI), чиито разработки са в основата и на програмите ESS и ISSP, както и създадените и добре функциониращи мрежи от *архиви с данни от социални изследвания*, в т.ч. европейска (CESSDA) и световна мрежа (IFDO), което би улеснило високото професионално равнище и ускорено включване в процесите на *стандартизация* в методологията на социалните изследвания (вж. подробно Описанието на модула).

Основната цел на програмния **Модул 2** „Социално изключване и интеграция” е на базата на резултати от ESS и от специално разработена система от индикатори, да се разкрие националният и европейският контекст за социалното изключване и интеграция в България. Ще бъде представен за публичен дебат дълбочинен и многофакторен анализ на *състоянието, измеренията, детерминантите и последиците от социалното изключване и*

интеграция в индивидуален, социално-групов и национален план. Ще се разработят препоръки за усъвършенстване на политиките за овладяване на социалното изключване, както и за прилагане на ефективни механизми за социална интеграция. При реализирането на модула ще се имат предвид разработките на Sen, Levitas, Townsend и на други изследователи, както и използваните в Европа теоретико-концептуални схеми в търсенето на механизми за овладяването на социалното изключване и повишаването на социалната интеграция на Network on Poverty Reduction, World Bank Poverty Net, European Anti-Poverty Network, Combat Poverty Agency, Townsend Centre for International Poverty Research и др. Специално ще се има предвид, че социалното включване е в центъра на множество Европейски политики, както е потвърдено и от приетия от Европейската Комисия през февруари 2005 нов Социален Дневен Ред, съдържащ пътна карта за Европейската социална политика 2005-2010 г. Затова анализите ще бъдат рамкирани в съответствие със Съвместните доклади по социално включване на Европейската Комисия (вж. подробно Описанието на модула).

В рамките на двата модула ще бъдат проведени качествени изследвания (фокус-групи, жизнени истории, индивидуални дълбочинни интервюта), на базата на които и след консултации с водещи европейски експерти ще бъдат съставени и операционализирани системи от индикатори за наблюдение и анализ на благосъстоянието и идентичността, на социалното изключване и интеграция, които индикатори ще бъдат включени към основния инструментариум на ESS.

Основната цел на програмния **Модул 3** „[Информационно и ресурсно осигуряване](#)” е да гарантира информационното и ресурсно осъществяването на ESS в България както в основната му, международно сравнима част, така и в избраните от научния колектив на програмата актуални проблемно-тематични сфери. Програмният модул си поставя за задача да допринесе за адаптацията на методиката на ESS в български условия и да наложи нейните методически стандарти при провеждането на количествени изследвания у нас. След консултации с водещи европейски експерти от екипа на ESS, ще бъде избран оптималният дизайн на национална представителна извадка за 1500 респонденти. На основата на събраната емпирична информация, агрегираните резултати и специално разработени модели за многомерни статистически анализи, ще се изгради и актуализира постоянна информационно-ресурсна база, която да обслужва модулите по програмата. Освен информационно се предвижда и осигуряване на капацитет за статистическа обработка и анализи на данните. Изпълнението на модула ще бъде съобразено с теоретико-методическите резултати на престижни международни научно-изследователски проекти като ISSP, Eurobarometer, WVS, EVS. При функционирането на информационно-ресурсната база за работата по програмата и по ESS ще се имат предвид и респектиращите постижения на Norwegian Social Science Data Services (NSD), който обработва и архивира всички национални данни от ESS, както и на Central Archive (ZA), който обработва и архивира националните данни от ISSP, по която работят 43 страни от петте континента. Всичко това очертава значението на настоящата Научна програма в следващите години на присъединяването на България към Европейския съюз като полезна и важна за пълноценната интеграция към европейските изследователски традиции и най-нови тенденции, за “заемане на достойно място в европейското научно-изследователско пространство”.

Цели, хипотеза, подход

ESS има три основни цели:

1. Да разкрива в национален и международен сравнителен план съдържанието и динамиката на основните европейски структури и ценности в процеса на разширяването на Европейския съюз на базата на изследвания, провеждани по единна сравнителна методика на всеки две години;
2. Да съдейства за методическото усъвършенстване и преодоляване на проблемите при осъществяването на сравнителни международни изследователски проекти;
3. Да разработва актуални социални индикатори за измерване на значими явления и процеси в европейски контекст.

Целта на конкретната настояща Научна програма е да осигури високо професионално участие на български екип във всички етапи на осъществяването на ESS, както и да разработи и апробира чрез методиката на ESS системи от индикатори за измерване и анализ на актуални социални явления (по-конкретно на проблемно-тематичните сфери на благосъстоянието и идентичността, на социалното изключване и интеграцията и да разработи многофакторни анализи на изследваните проблемни области в национален и европейски контекст). С програмата се цели също да се засили взаимният научно-изследователски обмен между български и европейски учени и експерти в социалната сфера, както и повишаване на учебно-квалификационния потенциал на членовете на научния екип, на техни колеги, студенти, дипломанти, докторанти. Специфична задача на научната програма е да провокира публичен дебат на базата на получените констатации и изводи чрез научни дискусии, семинари, университетски лекции и разработки на студенти-дипломанти, научни и популярни публикации и коментари в медиите, предложения към управленски ведомства и политици.

Основната ни обща хипотеза е, че между България и другите европейски общества съществуват редица сходни, конвергентни черти в общия процес на разширяване на европейските структури, както същевременно са налице и редица дивергентни национални специфики, базирани на социално-културни и социално-икономически различия, които са бариери за бързото и пълноценно синхронизиране на социалните структури, за приемането на европейските ценности и за приобщаването към Европейския съюз.

Подходът при работата по настоящата научна програма е социологически и поетапен, съобразен с използвания от ESS подход.

[нагоре II начало](#)

План на изследванията

През **първата** година от изпълнението на програмата се предвижда анализ на европейските политики и практики, както и провеждането на качествени изследвания в **Модул 1** и **Модул 2**, на базата на които и след консултации с водещи европейски експерти ще бъдат съставени и операционализирани системи от индикатори за наблюдение на актуалните проблеми *благосъстояние и идентичност*, както и на *социално изключване и интеграция*. **Модул 3** е посветен на подготовката за провеждането на количественото изследване ESS – съставяне на извадката след консултации с експерти от международния екип на ESS, превод и адаптация на въпросника, пробно изследване, организация работата на терен, обучение на анкетъори.

Втората година е посветена на набирането на количествена информация, разработването на национални дълбочинни анализи и на политически препоръки за оптимизиране на социалните политики и синхронизирането им с европейските.

През **третата** година ще бъдат разработени статистически модели за многофакторни анализи на емпиричната информация и крос-национални дълбочинни анализи за ситуирането на българското общество в „европейското пространство”. Ще бъде публикувана монография с резултати от изпълнението на тази Научна програма.

[нагоре II начало](#)

Очаквани резултати от изследванията по програмата

Очакваните резултати могат да се групират по следния начин:

- ***Форми на разпространение на резултатите***

Предвижда се основните резултати, получавани на всеки етап от изпълнението на Програмата, да получават широка обществена гласност и да провокират публичен дебат. По-конкретно посредством:

- Специално създадена и постоянно актуализирана електронна страница на Програмата (website);
- Пресконференции и медийна разгласа на националните и на международните сравнителни резултати;
- Статии, анализи, доклади, публикации;
- Разработване и публикуване на монография;
- Специален семинар за представяне на монографията и резултатите от работата по Програмата.

- ***Научен обмен***

В работата по Програмата научният обмен ще бъде двупосочен. От една страна, ще бъдат потърсени консултации от водещи европейски експерти и институции по изследваните проблемно-тематични области от Великобритания, Германия и Ирландия. Консултант по съставянето на национални представителни извадки, определен и финансиран от

международния екип на ESS ще посети България, за да подпомогне екипа ни в подготовката на количественото изследване. От друга страна, оптимално ще бъде оползотворен шанса, който ни предоставя ESS, българската научно-изследователска общност да се утвърди като неотделима част от “европейското научно-изследователско пространство”, да получи уникална възможност не само да ползва постиженията, но и да допринесе за повишаване на европейските научно-изследователски стандарти.

- ***Професионално развитие на кадрите***

Амбицията ни е работата по изпълнение на Програмата и по ESS да се превърне в професионално-квалификационна школа за опознаване и прилагане в български условия на европейските методически стандарти за изследване на социални явления и процеси. При това както за научния ни екип, така и за широкия кръг от научни работници, изследователи и преподаватели, с които ще поддържаме постоянно ползотворно сътрудничество, а също и за студенти, докторанти и млади научни кадри. Затова в колективите на всеки от програмните модули са включени млади научни работници и изследователи.

- ***Икономически ползи***

Работата по Програмата и предоставянето на българска представителна и достоверна емпирична информация в международния архив на ESS ще гарантира безплатен и бърз достъп на всички заинтересовани лица и институции до целия масив от международни сравнителни социални данни.

- ***Социални ефекти***

Предвижда се информационно-ресурсната база, подкрепяща работата по Програмата, но също и осъществяването на социални изследвания по модерни европейски стандарти, да допринесе за повишаване критериите и качеството на научно-изследователската дейност у нас. Политическите препоръки, които ще бъдат разработени на базата на дълбочинните анализи, се очаква да съдействат за постигането на по-пълно съответствие между българските и европейските социални политики.

- ***Евроинтеграция***

Цялата Научна програма е замислена и цели да съдейства за успешната евроинтеграция на страната ни и за утвърждаването на европейските ценности у нас. Пълноправното ни участие в ESS ще бъде нашият принос към овладяването и творческото приложение на европейските изследователски традиции и най-нови тенденции, както и за легитимиране на българските научно-изследователски постижения сред европейската академична и научно-изследователска общност, а също и за “заемане на достойно място в европейското научно-изследователско пространство”.